

Please note! This is a self-archived version of the original article.

Huom! Tämä on rinnakkaistalenne.

To cite this Article / Käytä viittauksessa alkuperäistä lähdettä:

Hakala, K. & Juurakko-Koskinen, T. (2022) Kohtauksia koulutusjärjestelmässä ja ammatillisen koulutuksen arjessa : opinto-ohjauksen, erityisen ja vaativan erityisen tuen rajankäyntiä. Teoksessa Kaitala, P. & Uusinoka, S. (toim.) Erityisen hyvä tuki ja ohjaus : oppijan oikeus, opettajan taito. Hämeen ammattikorkeakoulu, s. 117-128.

URL: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-784-836-7>

Kohtauksia koulutusjärjestelmässä ja ammatillisen koulutuksen arjessa – opinto-ohjauksen, erityisen ja vaativan erityisen tuen rajankäyntiä

Oppijan oikeus – opettajan taito -hankkeessa on kyse erityisesti koulutuksellisesta tasa-arvosta, yhdenvertaisuudesta ja oikeudenmukaisuudesta – oppijan oikeudesta oppia ja kouluttautua sekä opettajan ja laajemmin opetushenkilöstön taidosta tukea ja ohjata tällä oppijan koulutuspolulla. Tässä artikkelissa me pohdimme näiden periaatteiden toteutumista ammatillisen koulutuksen kentällä erityisen tuen ja opinto-ohjauksen käytännöissä. Erityisesti keskustelemme erityisen ja vaativan erityisen tuen tarpeen rajan määrittelystä ja opinto-ohjauksen käytännöistä näiden rajojen ylityksissä ja väleissä yleisen oppilaitoksen arjessa.

Uudessa ammatillisen koulutuksen lainsäädännössä, joka astui voimaan vuoden 2018 alussa, erityinen ja vaativa erityinen tuki erotellaan toisistaan. Vaativan erityisen tuen järjestämislupa on vain ammatillisilla erityisoppilaitoksilla ja rajatun erityistehtävän saaneilla yleisillä ammatillisilla oppilaitoksilla. Tämä tuottaa erityisesti yleisten oppilaitosten arjessa joskus varsin hankalia tilanteita, kun on tarve ratkaista, pitäisikö opiskelija siirtää vaativan erityisen tuen oppilaitokseen vai onko mahdollista järjestää hänen tukensa muuten. Tasa-arvon, yhdenvertaisuuden ja oikeudenmukaisuuden toteutuminen tässä rajankäynnissä on tarkastelussamme keskiössä. Näiden ylevien ihanteiden toteutumista koulutuksessa on tarkasteltu paljon erityisesti inklusiivisen, osallisuuteen ja osallistumiseen mukaan kutsuvan pedagogiikan käsitteen avulla. Lähdemme tässä artikkelissa liikkeelle inklusion käsitteestä, jonka äärellä pohdimme mukaan kutsumisen ja ulossulkemisen rajankäyntiä ja liikettä. Lopuksi tarkastelemme aiheitamme muutamien kokemuksiin perustuvien tapauskertomusten tulkintojen kautta.

Erityisen ja vaativan erityisen tuen raja – inklusion sudenkuoppa?

Suomalaisessa koulutuspolitiikassa ja koulutuksen, opetuksen, erityisen tuen ja opinto-ohjauksen valtakunnallisissa ohjausdokumenteissa inklusion periaate ja ideaali on hyvin selkeästi sanallistettu velvoittavaksi. Vuonna 1994 Salamancan sopimuksen (statement) myötä käsite inklusio lanseerattiin kansainväliseen koulutuspoliittiseen sanastoon. Yhteinen koulu kaikille ja kaikkien opettaminen ja oppiminen yhteisissä,

oppijoiden lähiyhteisöihin kiinnittyvissä ryhmissä yksilölliset erot ja erilaisuudet huomioiden, näin voidaan kiteyttää julistuksen läpäisevä ja siinä suositeltuja käytäntöjä ohjaava ajatus. Edelleen voimassa oleva opetusministeriön erityisopetuksen strategia vuodelta 2007 sisältää vastaavan sanallistuksen tavoitteista.

Inklusion ideaali kiinnittyy olennaisesti ihmisoikeuksien edistämiseen, jossa koulutuksellinen yhdenvertaisuus ja mahdollisuuksien tasa-arvo ovat olleet pitkään ja monikerroksisesti mukana sanallistettaessa erilaisen marginaaliryhmien, niin lasten, naisten, vammaisten kuin muidenkin, ihmisoikeuksia. Kansainvälistä koulutuspoliittista ohjausta kehittämään ja kanavoimaan on rakentunut YK:n alaisen koulutus-, tiede- ja kulttuurijärjestön koordinoima Education for All (EFA) -prosessi. Se on laajentanut inklusiivisen koulutuksen kenttää lähtökohtanaan maailmanlaajuinen kaikkien lasten ja nuorten oppioikeus ja mahdollisuus koulutukseen. EFA-prosessin eri näkökulmia on valotettu mittavassa Global Monitoring Reports -sarjassa vuodesta 2002 lähtien (esim. UNESCO, 2002, 2020; Hakala, Eskola & Mäkinen, 2020).

Suomalaisen ammatillisen koulutuksen ja ammatillisen erityisopetuksen järjestelmässä inklusion ideologiaa on soviteltu vahvaan ammatillisten erityisoppilaitosten historialliseen ja kulttuuriseen perinteeseen (Hakala, Mietola & Teittinen, 2013; Hakala, Eskola & Mäkinen, 2020). Erityisopetuksen erityisille, rajatuille poluille ohjautumista on myös haastettu monissa tutkimuksissa jo pitkään. On osoitettu, että hyvää tarkoittavat, opiskelijoiden oppimisen tuen ja erityisopetuksen varaan rakennetut vahvat järjestelmät usein myös toimivat itseään vahvistaen ja opiskelijoita olemassa olevaan järjestelmään sijoittaen, eikä muita vaihtoehtoja osata etsiä. Tällöin inklusioideaalin vastaisesti opiskelijalta sulkeutuu monia ”tavallisia” koulutusvaihtoehtoja (esim. Hakala, 2021, Niemi, 2015; Kauppila, Lappalainen & Mietola, 2020, Tomlinson, 2012).

Tämä vahva perinne sai uudessa, vuonna 2018 voimaan astuneessa laissa ammatillisesta koulutuksesta uuden vahvistuksen, kun siinä sanallistettiin erityinen tuki ja vaativa erityinen tuki erillisiin pykäliin ja näiden järjestäminen kiinnitettiin entistäkin kiinteämmin oppilaitosmuotoon. Uuden lain 64 § määrittelee erityisen tuen seuraavasti:

Opiskelijalla on oikeus erityiseen tukeen, jos hän oppimisvaikeuksien, vamman, sairauden tai muun syyn vuoksi tarvitsee pitkäaikaista tai säännöllistä erityistä oppimisen ja opiskelun tukea tutkinnon tai koulutuksen perusteiden mukaisten ammattitaitovaatimusten tai osaamistavoitteiden saavuttamiseksi. Erityisellä tuella tarkoitetaan opiskelijan tavoitteisiin ja valmiuksiin perustuvaa suunnitelmallista pedagogista tukea sekä erityisiä opetus- ja opiskelijajärjestelyitä.

(...)

Erityisen tuen antamisen tavoitteena on lisäksi edistää opiskelijan kokonaiskuntoutusta yhteistyössä kuntoutuspalveluiden tuottajien kanssa. (Laki ammatillisesta koulutuksesta 571/2017, 64 §)

Ammatillisille erityisoppilaitoksille annettiin vahva mandaatti ja 'monopoli' vaativan erityisen tuen järjestämiseen, kun uuden lain 65 § määrittelee vaativan erityisen tuen ja 27 § määrittelee tämän tuen järjestämisluvan:

Vaativan erityisen tuen tehtävän saaneen koulutuksen järjestäjän tehtävänä on järjestää koulutusta opiskelijoille, joilla on vaikeita oppimisvaikeuksia taikka vaikea vamma tai sairaus, joiden vuoksi opiskelija tarvitsee yksilöllistä, laaja-alaista ja monipuolista 64 §:ssä tarkoitettua erityistä tukea. (Laki ammatillisesta koulutuksesta 571/2017 65 §)

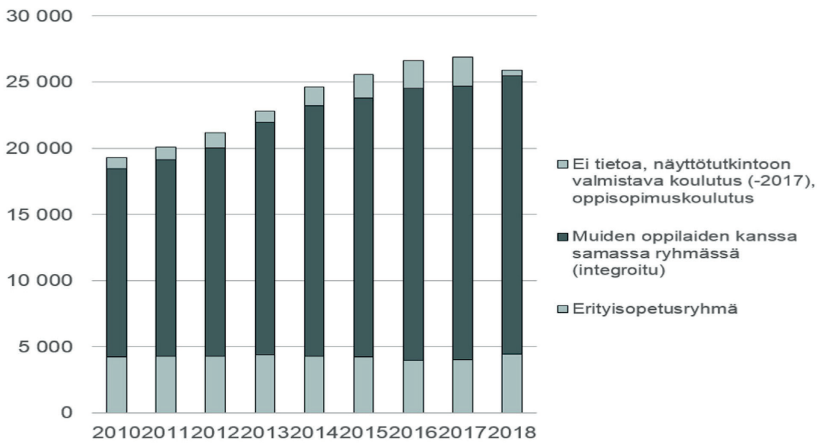
Järjestämisluvassa voidaan määrätä koulutuksen järjestäjän velvollisuudesta järjestää [...] tutkintoja ja valmentavaa koulutusta 65 §:ssä tarkoitettuun vaativaan erityiseen tukeen oikeutetuille opiskelijoille sekä huolehtia erityisen tuen kehittämis-, ohjaus- ja tukitehtävistä. (Laki ammatillisesta koulutuksesta 571/2017 65 §)

Vaativan erityisen tuen järjestämislupa on viidellä ammatillisella erityisoppilaitoksella, jotka ovat Aitoon koulutuskeskus, Ammattiopisto Live, Ammattiopisto Luovi, Ammattiopisto Spesia sekä Kiipulan ammattiopisto. Nämä oppilaitokset ovat muodostaneet jo vuonna 2009 keskenään AMEO-verkoston, johon lisäksi kuuluu ruotsinkielinen OPTIMA. Järjestämislupa on myös kuudella rajatun erityistehtävän yleisellä ammattioppilaitokselle, joille on järjestämisluvassa määritelty vaativan erityisen tuen opiskelijajapaikkamäärä. Nämä oppilaitokset ovat Optima Samkommun, Suomen Diakoniaopisto SDO Oy, Koulutuskeskus Salpaus kuntayhtymä, Savon koulutuskuntayhtymä SAKKY, Jokilaaksojen koulutuskuntayhtymä JEDU ja Rovaniemen koulutuskuntayhtymä REDU. (Hakala, Eskola & Mäkinen, 2020.)

Ammatilliset erityisoppilaitokset ovat vahvoja instituutioita, joiden historia kiinnittyy Suomessa pitkään perinteeseen lähtien "aistivammaisten" ja "tylsämielisten" erillisestä opetuksesta. Näille ryhmille on tarjottu koulutusmahdollisuuksia 1800-luvun lopulta lähtien, ja nykyisten

ammattillisten erityisoppilaitosten juuria voidaan jäljittää niihin. Hakala, Mietola ja Teittinen (2013) ovat tarkastelleet näiden oppilaitosten historiaa ja kulkua ”kohti inklusiota”. He osoittavat tarkastelussaan, miten jo 1970-luvun koulutuspoliittisissa sanallistuksissa on löydettävissä samat perustelut ammatillisten erityisoppilaitosten olemassaololle kuin nykyään ja miten ammatillisen erityisopetuksen uudistuksissa järjestelmä sanallistetaan uudella tavalla, mutta käytännöt säilyvät. Tämä näkyy myös pitkään jatkuneessa kehityksessä, jossa yleisopetuksen sisällä opiskelevien erityisoppilaiden määrä on kasvanut jatkuvasti, mutta erityisluokilla opiskelevien opiskelijoiden määrä on pysynyt kuta kuinkin entisellään – jatkumo on ollut nähtävillä jo pitkään (ks. Hakala, Mietola & Teittinen 2013, 189; Pulkkinen, Räikkönen, Jahnukainen & Pirrtimaa 2020). Kuviossa 1. tilanne on nähtävissä 2010–2018 -jatkumona.

Kuvio 1. Ammatillisen erityisopetuksen opiskelijat opetusryhmän mukaan 2010–2018 (Vipunen, 2020)

Kuvasta näkyy, miten erityisopetusryhmien opiskelijamäärät ovat pysyneet vakaina, mutta ”integroitu” opetus on kasvanut. Kuvio tukee tulkin-
taa, että yleisissä ammatillisissa oppilaitoksissa erityisen tuen tarve on kasvanut. Tässä artikkelissa tarkastelemmekin niitä rajankäyntejä, joita käydään erityisen tuen järjestämiseksi yleisissä oppilaitoksissa.

Ohjaus on yhdenvertaista kaikille – utopiasta eteenpäin

Opinto-ohjauksen eettisiä periaatteita ovat ohjattavan kunnioittaminen, yhdenvertaisuus ja tasa-arvon edistäminen. Työssään opinto-ohjaaja kunnioittaa ohjattavien itsemääräämisoikeutta. Käytännössä ohjaajan tehtävänä on tuoda vaihtoehtoja esille monipuolisesti ja totuudellisesti. Ohjattavien oma ajattelu ja kokemus sekä niiden prosessointi ja valintojen kunnioitus ovat edellytys luottamukselliselle ohjaukselle. Tärkeintä on, että

ohjattava kokee tulevansa kuulluksi, hänet kohdataan ja häntä arvostetaan. Opinto-ohjaajan työhön kuuluu monimuotoinen yhteistyö moninaisissa verkostoissa oppijoiden parhaaksi. Opinto-ohjauksen tulee olla esteetöntä ja jokaisen saavutettavissa. Opinto-ohjauksen periaatteet ovat samanlaisia ohjattavasta tai ohjauksen kontekstista riippumatta. (Sopry, 2021)

Ohjaus on osa inklusiivista koulutuspolitiikkaa – sen tulee toteutua mahdollisimman yhdenvertaisesti kaikilla koulutusjärjestelmän tasoilla, ottaen yksilölliset tarpeet huomioon. Todellisuus on osaltaan vielä utopiaa, sillä Ammatillisen koulutuksen vaativan erityisen tuen kehittämissuunnitelman (OKM, 2019) raportissa on tuotu esiin monia tarpeita opinto-ohjauksen yhdenvertaisuuden edistämiseksi.

Perusopetuksen, ammatillisen koulutuksen järjestäjien ja oppijoiden huoltajien monialaista yhteistyötä ja ohjausta tulisi lisätä. Opinto-ohjaajilla tulisi ammattiin valmistuessaan olla perustiedot vaativan erityisen tuen opiskelijan ohjaamisesta. Nivelvaiheiden viestintämateriaalien tulee olla saavutettavia kaikilla tasoilla, ja materiaalin on tuettava valintapäätösten tekemistä soveltuvuuden ja tutkinnon edellyttämien vaatimusten näkökulmasta. Vaativaa erityistä tukea tarvitsevien oppijoiden koulutukseen pääsy yhteishaun tai jatkuvan haun kautta, siirtymien oikea-aikaisuus ja soveltuvien koulutuspolkujen löytyminen ja koulutuspaikkojen riittävä määrä on turvattava.

Varsinaisissa opinnoissa ammatillisten opintojen joustavuuden täysmääräinen hyödyntäminen (esim. tutkinnon osia pienemmät osaamiskokonaisuudet) sekä osaamisen näkyväksi tekeminen ovat tärkeitä periaatteita oppimispolkujen, tutkintojen tai osatutkintojen räätälöimiseksi. Opiskelijoiden työpaikalla järjestettävä koulutus on vaativan erityisen tuen oppijoille erityisen tärkeää työllistymisen tukemiseksi. Monessa työpaikassa on ns. näkymätöntä työtä ja tehtäväkokonaisuuksia, joille tarvitaan osaavia tekijöitä. Alueellinen yhdenvertaisuus tulee taata niin koulutuksessa kuin työllistymisessä.

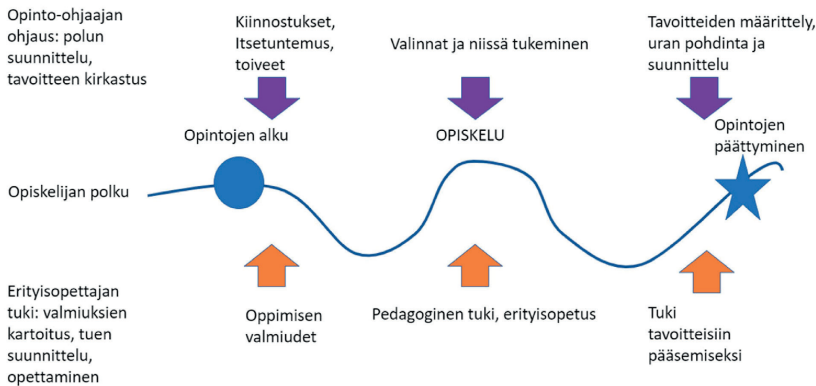
Vetovoimalla-hankkeessa on Ammattiopisto Luovin johdolla kehitetty erityisen ja vaativan erityisen tuen asiakkaiden ammatilliseen koulutukseen ohjaamisen ja siirtymävaiheen palveluja vuosina 2018–2020. Tuloksena syntyi Vetovoimalan ohjausmalli, sähköisiä ohjausmateriaaleja sekä RUORI-tuen tarpeen arviointi- ja itsearviointimenetelmät. Materiaalien hyödyntäminen on yksi askel yhdenvertaiseen ohjaukseen.

Moniammatillinen yhteistyö tukee oppimisen prosesseja ja polkuja. Käytännössä yhteistyö edellyttää sujuvaa yhteistyötä sekä oppilaitoksen sisällä eri ammattiryhmien kesken että ulkoisissa verkostoissa siten, että oppijan näkökulma on lähtökohtana ja keskiössä. Kaiken tämän yhteistyön koordinaatio on usein varsin haastavaa. Tärkeää onkin, että

oppilaitosorganisaatioissa keskustellaan ja kehitetään toimintakulttuuria sekä toiminta- ja johtamistapoja, joissa opiskelijälähtöinen tuen järjestäminen tapahtuu hyvässä yhteistyössä ja koordinoitusti.

Erytyinen ja vaativa erityinen tuki ja opinto-ohjaus – yhteistyötä rajapinnoilla

Erytyisopettajan ja opinto-ohjaajan arjen työtä yhdistävä tekijä on toiminta opiskelijan polun parissa ja yksilöllisillä poluilla etenemisen turvaaminen (Jussila & Juurakko-Koskinen, 2020). Opinto-ohjaajan ammatillista osaamista on tilanteen kartoitus ja suuntaviivojen etsiminen kohti tulevaisuutta oppijan omista lähtökohdista käsin. Erytyisopettaja puolestaan selvittelee opiskelijan edellytyksiä oppia ja tukee oppimisen tavoitteiden saavuttamista. Osaamisen eri näkökulmia ja painotuksia on kuvattu kuvan 1. avulla.

Kuva 1. Opinto-ohjaajan ja erityisopettajan toiminta opiskelijan polun eri vaiheissa

Erytyisopettajan ja opinto-ohjaajan yhteistä osaamista on Jussilan ja Juurakko-Koskisen (2020) selvityksen mukaan taito kohdata oppija eli kohtaamisosaaminen. Kohtaamisosaamisessa on kyse taidosta kohdata erilaisia opiskelijoita ja ymmärtää opiskelijoiden moninaisuuden merkitys. Peavy (1999, 88) kuvaa kohtaamista tapana olla toisten kanssa heitä kunnioittaen ja ymmärtäen. Kohtaamisosaamisen ytimenä on halu, kyky ja taito kohdata toinen ihminen häntä arvostavasti ja kunnioittaen. Tämä tarkoittaa ihmisen kuuntelemista ja aitoa kiinnostusta kuulla, mitä hänellä on sanottavaa. Se on pyrkimystä tavoittaa hänen oma näkökulmansa ja puhutapansa ja pitää häntä itseään oman elämänsä asiantuntijana. Samalla ohjaajan tehtävänä on tuoda tilanteeseen asiantuntijuuteen perustuvia näkökulmia sekä auttaa opiskelijaa tekemään omaan elämäänsä liittyviä

valintoja ja ratkaisuja – kohdata ohjattava siten, että hän voimaantuu ja tuntee olevansa oman elämänsä toimija. (Vehviläinen, 2014, 20–21.)

Opiskelumahdollisuuksien ja mielekkään, hyvän elämän rakentaminen nuoren omien tavoitteiden, osaamisen ja vahvuuksien perustalle ovat osa kansalaisten hyvinvointia ja osallisuutta edistäviä palveluita – koulutuspalvelua, jossa yhteiskunnan, elinkeinoelämän sekä yksilöiden ja yhteisöjen tarpeet ja kehittäminen yhdistyvät ja jossa alussa esiin tuomamme inklusion perusperiaatteet tasa-arvon, yhdenvertaisuuden ja oikeudenmukaisuuden edistämisestä ovat keskeisesti mukana. Peruskoulun jälkeen koulusta eteenpäin siirtyvät nuoret ovat isojen valintojen edessä. Näissä valinnoissa saadaan parhaassa tapauksessa kaikkien ”kyvyt käyttöön” ja osallisuuden, osaamisen tunnistamisen, tunnustamisen ja tuotteistamisen prosessissa erilaiset yhteiskunnan, yhteisön, yksilöiden ja työelämän intressit kohtaamaan. Näin onnistutaan rakentamaan hyvää tulevaisuutta kaikille. Opiskelijalähtöinen opinto-ohjaus ja opintojen aikaisen henkilökohtaisen tuen järjestäminen niin, että jokainen nuori tulee kutsutuksi mukaan tähän hyvän tulevaisuuden rakentamiseen, on olennainen osa tätä prosessia.

Inklusion ideaalissa opiskelijan tarvitsema tuki tuodaan opiskelijan luokse hänen lähiyhteisönsä, kouluun ja oppimisympäristöihin, joissa yhteistyössä eri tahojen kanssa opiskelijan vahvuuksiin, kykyihin ja osaamisen kehittämiseen keskittyvä oppimisen tuki ja kokonaiskuntoutuksen tavoite ovat olennaisia elementtejä. Kun opiskelija valikoituu opiskelijaksi yleiseen ammatilliseen oppilaitokseen, oppilaitoksen ammattilaiset kohtaavat uuden opiskelijajoukon ja uuden ryhmän opiskelun käynnistäminen on monella tavalla haastavaa. Opiskelijoiden yksilölliset erot ja tuen tarpeet saattavat tulla esiin vasta vähitellen. Tässä tilanteessa joudutaan usein myös kohtaamaan varsin vaativiakin tuen tarpeita ja tuen järjestämisen käytännöissä etsimään ratkaisuja keskellä oppilaitoksen hektistä arkea (Hiltunen, 2020). Näissä kohtaamisissa ohjauksen, erityisen ja vaativan erityisen tuen rajankäynti ja tuen järjestämisen käytännöt edellyttävät monitahoista, moniammatillista yhteistyötä, mutta joskus myös kekseliäisyys ja avoin kohtaaminen riittävät. Näistä kerromme muutaman tarinan kautta esimerkkejä.

Kohtauksia kohtaamisista

Puhumaton kokki

Nuori mies opiskeli ammatillisessa oppilaitoksessa kokiksi ja haasteena opiskelussa oli ollut se, ettei hän juuri puhunut kenenkään kanssa. Opinnot olivat kuitenkin monipuolisten tukitoimien myötä edenneet omassa ryhmässä siihen vaiheeseen, että ensimmäinen työssäoppimisjakso lähestyi. Ajatus työpaikalla oppimisesta nosti kylmän hien pintaan sekä

opettajalla että opiskelijalla; miten oppiminen voisi onnistua tilanteissa, joissa on uusia työkavereita ja asiakkaita ja joissa väistämättä on kommunikointia toisten kanssa? Miten työssäoppimisen oppimistavoitteet saadaan todennettua? Miten tieto työskentelyn sujumisesta välittyy opiskelijalta työnantajalle ja edelleen opettajalle? Työssäoppimisen seuranta oli tietenkin monella tavalla haaste myös koko ryhmän osalta – ei hän opettaja voi käydä ja ohjata kuin yhdessä paikassa kerrallaan. Opettaja päätti opinto-ohjaajan ehdotuksesta kokeilla opiskelijoilla henkilökohtaisia blogeja, joissa jokainen opiskelija kuvin, sanoin ja videoin voisi kuvata omia työpäiviään ja -viikkojaan. Samalla myös opettaja pysyisi ajan tasalla opiskelijoiden työssäoppimisen sujumisesta. Puhumattomalle nuorelle miehelle päätös oli pelastus. Blogin kautta hän suorastaan loisti tekemillään ruoka-annoksilla, kuvauksillaan työpäivistään ja -tehtävistään ja sai työnantajaa myöden erinomaista palautetta osamisestaan. Puhua voi monella tavalla.

Jokaisen elämä on ainutkertainen ja ainutlaatuinen. Kenenkään elämä ei saa olla vain toimenpiteiden jatkumo, josta eri ammattilaiset tahoillaan laativat lomakkeita tai johon he miettivät vaihtoehtoisia interventioita. Jokaisella tulee olla oikeus tulla nähdyksi ja kuulluksi omana itsenään, ja jokainen tarvitsee konkreettisia mahdollisuuksia vaikuttaa oman elämänsä kulkuun. Kohtaamisissa koulumaailmassa on kyse toisaalta hyvin pienistä jokapäiväisistä teoista, kuten tervehtimisestä koulun käytävillä, mutta myös isoista koulutusjärjestelmämme tavoitteista; kumppanuudesta toimivien opiskelu- ja oppimistapojen löytämiseksi ja tulevaisuuden polkujen valitsemiseksi – oman paikan ja tilan etsimisen suuntaamiseksi ja löytämiseksi yhteiskunnassa. Kohtaaminen on edellytys aktiiviselle toimijuudelle ja osallisuudelle yhteisöissä.

Kohtaamisten tulisi olla itseisarvo kouluissa ja oppilaitoksissa, ja niitä mahdollistetaan niin ihmisten vuorovaikutuksessa, ajankäytössä kuin organisaatioiden rakenteissakin. Ammatillisessa koulutuksessa henkilökohtaistaminen ja osaamisperustaisuus mahdollistavat osaamisen kartuttamisen ja osoittamisen monilla tavoilla. Ohjauksella ja erityisellä tuella turvataan oppijan vaikuttamismahdollisuudet omassa oppimisprosessissaan.

Ujo hitsari

Opettajaa tuskastutti miten ihmeessä saada tulevat metallimiehet kertomaan omista työssäoppimisjaksoistaan ja oppimisestaan. Ei riitä, että seitsemän viikon mittaiselta jaksolta ainoa opiskelijapalautte on ”Hitsasin hyllyjä.” ja että sen jälkeen kaikki muut päivät on kuitattu sama kuin edellä (-”) -merkillä. Seuraavalle ryhmälle päätettiinkin perustaa yhteinen blogi, jonne jokainen opiskelija sai oman sivunsa. Opinto-ohjaaja opasti ryhmän opiskelijat blogin käyttöön ja sisältöihin, joista

työssäoppimisjakson aikana tulisi kertoa vähintään viikoittain. Blogi-
opetuksen aikana yhden nuoren blogisivu ei lähtenyt millään synty-
mään. Aikaisempien kokemusten perusteelta opinto-ohjaaja tiesi, että
hahmottamisen vaikeuksista kärsivä poika oli usein epävarma omista
kyvyistään ja oppimisestaan. Muun ryhmän jo lähdettyä opinto-oh-
jaajalla oli aikaa kahdenkeskiselle tilannekartoitukselle. Oman sivun
päivittäminen käytiin kahden kesken läpi niin sanotusti kädestä pitä-
en. Työssäoppimisen kuluessa blogikuvista ja -päivityksistä kävi kiis-
tatta selville, että ujolta vaikuttava nuori mies oli erittäin pätevä hitsa-
ri. Hänen työnsä jälki ja ahkeruus olivat erinomaista. Opettaja ja opin-
to-ohjaaja tiesivät opiskelijan oppimisen edistyneen ja oppimistavoit-
teiden täyttyneen.

Nuoret eivät elä vain koulumaailman umpiossa, vaan tärkeässä osassa
ovat ikätoverit, vapaa-ajan ympäristöt jopa globaalilla tasolla, kodin tu-
ki ja niin edelleen. Jokaisella nuorella on vahvuuksia ja vallattomuuksia,
osaamista, tavoitteita, pelkoja ja haaveita, joskus tärkeää on vain olemin-
en. Erilaisten kohtaamisten kautta nuorta voidaan koulussa huomioida
kokonaisvaltaisesti ja hänen kokemuksiaan ja ajatuksiaan peilata yh-
dessä nuoren kanssa suhteessa yhteisöön ja yhteiskunnan reunaehtoi-
hin; arvioihin, järjestelmiin, rajoihin ja rajoituksiin. Tavoitteena on rak-
entaa jokaiselle omanlaista elämää ja siltaa yli sudenkuoppien. On kui-
tenkin hyvä muistaa, että jokainen elää vain oman elämänsä eikä toisen
puolesta voi tehdä.

Kipinöivä, kapinoiva keskeyttäjä

Tyttö pälyili mustien joka puolelle sojottavien hiustensa alta hiljaises-
ti kaikkea ja kaikkia. Hän istui luokan perällä kädet puuskassa, pääl-
lään musta nahkatakki, niitit housuissa ja korvissa kiilsivät hakaneu-
lat. Mustassa paidassa oli sinisellä graffititekstillä suora kehoitus pysyä
kaukana. VALMA-luokalla hän oli etsimässä suuntaa tulevaisuudelleen.
Vanhemmat olivat hänen tulevaisuuden suunnitelmiansa kanssa hu-
kassa. Työelämään tutustumiset päättyivät erimielisyyksiin työpaikoil-
la. Tyttö kävi kuitenkin lähes säännöllisesti koulussa. Kahdenkeskisessä
keskustelussa opinto-ohjaajan kanssa tyttö ei juuri syttynyt pohtimaan
tulevaisuuden vaihtoehtoja. Hiljaisuus oli paksu muuri, ja toisesta ohja-
uskeskustelusta tyttö häipyi ovet paukkuen. Kolmannella kerralla opin-
to-ohjaaja päätti vaihtaa tekniikkaa. Haastattelulomakkeen sijaan opin-
to-ohjaaja sanoi piirtävänsä kuvan työstä tyhjälle paperille. Ei omaku-
vaa, vaan asioita, joita hän tiesi työstä ja joita tyttö kertoisi itsestään.
Tytöllä olisi valta lisätä, korjata tai poistaa asioita, jotka eivät hänen mie-
lestään kuuluneet kuvaan hänestä. Tyttö seurasi tiiviisti kuvan muodos-
tumista. Vähitellen siitä alkoi piirtyä nuori, jolla oli selkeät syyt ja ennen
kaikkea tarve olla omanlaisensa kapinoiva ja kipinöivä tyttö. Kohtaami-
set opinto-ohjaajan kanssa toivat näkyviin sen, miten toisen ihmisen voi

saada tunnistamaan ja tunnustamaan omat perustelunsa toiminnalleen. Myöhemmin tyttö keskeytti VALMA-opinnot, mutta opinto-ohjaus osaltaan auttoi häntä selkeyttämään perustelut päätöksilleen ja löytämään suunnan, jota kohti kulkea.

Näillä tarinoilla haluamme kertoa välähdyksinä elävästä elämästä konkreettisia esimerkkejä siitä, miten opiskelu on nuorelle ihmiselle elämää, ainutkertaista ja vahvasti omaa, yksilöllistä ja tunteisiin käyvää. Oppilaitoksen työntekijöille opiskelijoiden kohtaaminen on työtä, ja siihen etsitään ammatillisia malleja, mallinnuksia ja yhtenäisiä käytäntöjä. Tässä työssä saattaa helposti syntyä ammatilliset silmälasit, jotka asettavat nuoren yhdeksi muiden joukossa ja rajaavat näkymästä paljon oleellisia elementtejä. Nuoren kokemuksia vähätellään, ohitetaan ja niitä ei huomata tai huomioida.

Loppupohdinta

Ammatillisen koulutuksen reformissa keskeistä on ollut opiskelijan aiemman osaamisen huomioiminen ja sen perustalle rakennetut yksilölliset, hyvinkin monella tavalla mahdollistetut räätälöidyt opintopolut yhteistyössä eri ammattialojen työelämän kanssa (Kukkonen & Raudasoja, 2018). Jokaiselle opiskelijalle tehdään henkilökohtaiset osaamisen kehittämisen suunnitelmat. Näin mahdollistuvat monenlaiset uudet näkökulmat järjestää opiskelu ja myös opiskelun tuki. Olemme tässä artikkelissa tuoneet esiin näkökulmia erityisen ja vaativan erityisen tuen tarpeen rajan määrittelystä ja opinto-ohjauksen käytännöistä näiden rajojen ylityksissä ja väleissä yleisen oppilaitoksen arjessa. Ammatillisen erityisopetuksen historia ja suomalaisen koulutusjärjestelmän rakenne määrittelee selkeän rajan erityisen ja vaativan erityisen tuen välille, ja sitä olemme tarkastelleet inklusiivisen koulutuksen sudenkuoppana. Erityisesti tämä kuoppa syntyy yleisten oppilaitosten sisällä niissä tilanteissa, joissa opiskelijalla on monitahoista ja monenlaista tuen tarvetta – tuen tarve ja tuen järjestäminen tarpeen mukaisesti on monella tavalla vaativaa yleisen oppilaitoksen käytännöissä.

Tasa-arvon, yhdenvertaisuuden ja oikeudenmukaisuuden toteutuminen edellyttää sudenkuopan tunnistamista ja välttämistä – inklusiota, joka tarkoittaa kaikkien opiskelijoiden yhdessä opiskelun mahdollistamista, erityisen tuen tuomista opiskelijan luokse ja moniammatillisen yhteistyön koordinoitua tämän tuen järjestämiseksi. Inklusiivinen pedagogiikka kutsuu mukaan ja huolehtii siitä, että kutsuun vastataan – että opiskelijat osallistuvat itse myös oman erityisen tuen tarpeensa määrittelyyn ja neuvotteluihin tuen järjestämisestä ja hyväksyvät ja kokevat järjestelyjen myös aidosti tukevan ja auttavan heitä eteenpäin opinnoissaan ja tulevaisuutensa rakentamisessa.

Inklusiivinen koulutus kutsuu myös kumppanuuteen ja yhteiskunnan kansalaisuuteen, jossa erilaiset ihmiset elävät ja toimivat yhteistyössä – enemmän tai vähemmän sopuisasti. Jätämme tähän loppuun kysymyksen, miten opiskeluaika voisi valmentaa myös rakentavaan yhteiskuntakriittisyyteen ja kyseenalaistamaan vallitsevaa yksilökeskeistä ajattelua. Voisiko opiskelijoiden kanssa pohtia myös näkökulmaa, josta katsoen erityisen tuen tarve ei ole vain yksilön vika, vamma tai puute, vaan usein tekee näkyväksi myös vian yhteisön ja yhteiskunnan rakenteissa ja totutuisissa käytännöissä.

Lähteet

- Ahvonen, A., Hentilä, T., Jussila, P. & Kalilainen, M. (2020). Yleisen ammatillisen oppilaitoksen ja erityisoppilaitoksen näkökulmat nivelvaiheen tehostamisesta. Teoksessa K. Hakala, S. Eskola & M. Mäkinen (toim.), *Puheenvuoroja vaativasta erityisestä tuesta*. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 293.
- Ammatillisen koulutuksen vaativan erityisen tuen kehittämisryhmän ehdotukset (2019). Kehittämisryhmän loppuraportti Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2019:23. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161647/OKM%202019%2023%20Ammatillisen%20koulutuksen%20vaativa%20erityinen%20tuki.pdf>
- Hakala, K., Mietola, R. & Teittinen, A. (2013). Valinta ja valikointi ammatillisessa erityisopetuksessa. Teoksessa K. Brunila, K. Hakala, E. Lahelma & A. Teittinen (toim.), *Ammatillinen koulutus ja yhteiskunnalliset eronteot*. Gaudeamus.
- Hakala, K., Eskola, S. & Mäkinen, M. (2020) *Puheenvuoroja vaativasta erityisestä tuesta*. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 293.
- Hiltunen, P. (2020). Opiskelijan erityisen ja vaativan erityisen tuen tarpeen unnistaminen. Teoksessa K. Hakala, S. Eskola & M. Mäkinen (toim.), *Puheenvuoroja vaativasta erityisestä tuesta*. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 293.
- Jussila, A. & Juurakko-Koskinen, T. (2020). Opinto-ohjaajan ja erityisopettajan osaamisten ytimessä. TAMKjournal. Haettu 20.1.2022. <https://tamkjournal.tamk.fi/opinto-ohjaajan-ja-erityisopettajan-osaamisten-ytimessa/>
- Laine, S. & Roininen, H. (2020). Erkkäopena erityismaassa – ihmettelyä yleisen ammattiopiston arjessa. Teoksessa K. Hakala, S. Eskola & M. Mäkinen (toim.), *Puheenvuoroja vaativasta erityisestä tuesta*. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 293.
- Suomen opinto-ohjaajat ry. (2021). Opinto-ohjaajan työn eettiset periaatteet. Haettu 20.1.2022. <https://www.sopo.fi/yhdistys/eettiset-periaatteet/>

- Peavy, R. (1999). *Sosiodynaaminen ohjaus*. Helsinki: Psykologien kustannus oy.
- Pulkkinen, J., Räikkönen, E., Jahnukainen, M. & Pirttimaa, R. (2020). How do educational reforms change the share of students in special education? Trends in special education in Finland. *European Educational Research Journal*, 19(4), 364–384. doi:10.1177/1474904119892734
- Pääkkönen, L. (2020). Avauksia vaativasta erityisestä tuesta – yksilövalmennuksella tukea opintoihin. Teoksessa K. Hakala, S. Eskola & M. Mäkinen (toim.) (2020), *Puheenvuoroja vaativasta erityisestä tuesta*. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 293.
- Saukonniemi, S. (2020). Resurssikateudesta yhteiskehittämisen ideoihin – ajatuksia erityisen tuen, ohjauksen ja vaativan erityisen tuen välimaastossa. Teoksessa K. Hakala, S. Eskola & M. Mäkinen (toim.) (2020), *Puheenvuoroja vaativasta erityisestä tuesta*. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 293.
- Tomlinson, S. (2012). The irresistible rise of the SEN industry. *Oxford Review of Education*, 38:3, 267–286.
- Vehviläinen, S. (2014). *Ohjaustyön opas*. Gaudeamus.
- Luovi ammattiopisto. (n.d.). Vetovoimala [verkkosivu]. <https://luovi.fi/hankkeet/vetovoimala/>
- Vipunen - opetushallinnon tilastopalvelu (2020). Ammatillinen opetus – Erityisopetus. Ammatillisen erityisopetuksen opiskelijat opetusryhmän mukaan 2010–2018. Haettu 20.11.2020. <https://vipunen.fi/fi-fi/amatillinen/Sivut/Erityisopetus.aspx>
- UNESCO. (1994). The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education. Adopted by the World Conference on Special Needs Education: Access and Quality. Salamanca, Spain, 7–10 June, 1994.